

Regional policy and socio-economic development in Pazardjik District

Регионална политика и социално-икономическо развитие в област Пазарджик

Въведение

Устойчивото развитие от дълго време е сред основните теми на европейската политика и представлява баланс между икономическите и социалните условия на дадена територия. Целта на настоящето изследване е да се направи преглед на регионалния капацитет за устойчиво развитие на една област от Южен централен район. Осъществено е проучване на структурата, функциите и развитието на област Пазарджик чрез изграждане на система за оценка, включваща основни икономически и социални индикатори. Разгледани са статистически данни, отнасящи се за периода 2006-2016 г. Анализът показва, че напредъкът на икономическата активност в областта е постепенен, но се наблюдава значително нарастване на показателите произведена продукция, обороти и преки чуждестранни инвестиции. Препоръчително е да се прилагат по-ефективно основните принципи за коопериране и конкуриране при стратегическото планиране на развитието на отделните подразделения в област Пазарджик.

Настоящият труд търси отговорите на редица въпроси, свързани с прилагането на принципите за успешно стратегическо планиране и устойчиво развитие на регионите и как се проявяват те на практика в изследваната регионална единица от Южен Централен район. Анализирани са възможностите за икономически и социален подем на област Пазарджик, която се състои от дванадесет самоуправляващи се общински единици. Проучените факти и получените резултати спомагат за прогнозиране на развитието на областта и региона в бъдеще и биха били полезни както за областните и общински структури, така и за търговските организации и бизнес партньори, които се интересуват от устойчивостта на региона, за изпълнение на своите дейности и цели.

Методология на изследването – използвани са методите наблюдение, теоретично обобщаване, сравнителен анализ и систематизиране. Приложената методология обхваща познавателните методи индукция, дедукция и сравнение. Направеният количествен анализ е основан на сравнително изследване на панел от официални данни, публикувани от Националния статистически институт на Р България.

Обект на изследването – икономическото и социално развитие на област Пазарджик и нейните общини.

Цел на изследването – да се проучи и анализира капацитета за устойчиво развитие на област Пазарджик.

Темата на разработката е широко обхватна, поради което настоящият труд няма претенции за изчерпателност.

Теоретични основи на устойчивото развитие на регионите

Според научната литература степента на развитието на регионите се определя при наблюдението, анализирането и сравняването на показатели като: социални услуги, природни, климатични и екологични условия, здравни грижи, технологичен растеж, културно развитие и икономически растеж на конкретната територия. Развитието на региона би трябвало да цели подобряването на продължителността и качеството на живот на населението.

Регионалното развитие обхваща не само обществената политика на конкретната територия, но и социално-икономическите процеси и явления, проявяващи се в специфичния политически и културен контекст [10]. В друго теоретично изследване [12] са разграничени три принципа за развитие на регионите: последователност, устойчивост и социална интеграция. Те биха могли да се посочат като основни принципи и неспазването им би довело до евентуални проблеми при изпълняването на функциите на отделните общини и региона като цяло.

Една от устойчивите характеристики на регионирането е, че при запазване на относителна самостоятелност, приоритетите, нуждите и изискванията на отделните общини, области и региони, могат да се интегрират и на национално ниво, във вид на обща политика. Един от класиците на политическата икономика Джон Стюарт Мил отделя голямо внимание на институционалните разпоредби и общите политики на националните икономики за осигуряване на: сигурност за имотите, като условие за спестяване и инвестиции; капацитет за ефективно сътрудничество между хората, като основа за създаването на широко мощабна индустрия; правилни принципи на данъчно облагане и накрая, правилно определяне на степента и границите на принципа на ненамеса [9].

Според проф. Бернард Финглетон разходите за социално-осигурителни обезщетения, различни обществени услуги, образование, обучение и здравни услуги, са различни в регионалните икономики на ЕС и съществува необходимост от специфично управление и наблюдение. Въпреки това, настоящите инструменти на фискалната политика са недостатъчно ефективни в борбата с поляризацията на отделните страни и съществуват опасения, че на европейско ниво, без силни регионални политики ще има нарастващо неравенство, като социалното и икономическо сближаване ще бъде застрашено [8].

Главната роля на теориите за растежа е да обясни кои са икономически задвижващите механизми, в зависимост от екзогенните променливи и да се дадат насоки не само за осигуряване на ускорен темп на развитие, но и за реализиране на един по-ефективен и дългосрочен икономически растеж. Бихме могли да обобщим, че теоретичните и емпирични изследвания на икономическия растеж дават следните основни резултати:

- Значително положително въздействие върху растежа оказват инвестициите в човешки капитал [5];
- Положително влияние оказват инвестициите в образование и придобиване на знания [6];
- Инвестициите в здравеопазване и удължаване на средната продължителност на живота оказват положително въздействие [3].

В Националната стратегия за регионално развитие (НСРР) на Р България за периода 2012-2022 г. [2] са посочени следните основни принципи при провеждането на регионалната политика: „ефективното партньорство, осъществявано с участието на администрацията, социално-икономическите

партньори и представителите на гражданското общество, както и осигуряването на информация и комуникация със заинтересованите страни по отношение на целите, възможните ползи и резултатите от изпълнението на плановете и програмите за регионално развитие“. В нея са формулирани и четири стратегически цели за периода до 2020 г. а именно:

1) Икономическо сближаване в европейски, национален и вътрешно регионален план чрез развитие на собствения потенциал на районите и опазване на околната среда.

2) Социално сближаване и намаляване на регионалните диспропорции в социалната сфера чрез създаване на условия за развитие на човешкия капитал.

3) Териториално сближаване и развитие на трансграничното, междурегионалното и транснационалното сътрудничество.

4) Балансирано териториално развитие чрез укрепване на мрежата от градове-центрове, подобряване свързаността в районите и качеството на средата в населените места.

Според други теоретични източници [11] при стратегическото планиране е препоръчително да се следва концепцията на 2К – конкуриране и коопериране. Анализите показват, че в област Пазарджик тази концепция не се спазва напълно и стратегическото планиране не е напълно устойчиво, защото отделните общини не успяват да координират помежду си плановете за развитие, като обикновено включват дейности с локално значение за тях самите. По този начин не могат да се използват адекватно и възможностите за сътрудничество и партньорство, при изпълнението на цели, задачи и проекти от общо регионално значение. Отделните административни единици би трябвало да отделят по-голямо внимание на въпросите с кого и кога да се конкурират и с кого и кога да се кооперират. Това би могло да доведе до увеличаване на активността и създаване на стратегически връзки между цели и задачи на отделните общини, области и райони на България. Стимулирането на изграждането на индустриални зони на границата между две общини например, би могло да създаде условия за консолидиране и балансиране на регионалния растеж и конкурентоспособност и за намаляване на вътрешно регионалните различия по отношение на социално-икономическото развитие. Препоръката е да се търси баланс между местни и регионални интереси и да се следи за дългосрочната устойчивост на района.

Динамика на основните социални и икономически индикатори в област Пазарджик през периода 2006 – 2016 г.

В настоящето изследване се разглеждат възможностите за икономически и социален подем на област Пазарджик, чрез анализиране на официално публикуваните от Националния статистически институт на България данни за динамиката на основни индикатори, касаещи регионалното развитие.

На фиг. 1 се проследява развитието на показателя брой на населението в област Пазарджик през периода 2006-2016 година.

Анализът показва, че за десет години населението в област Пазарджик е намаляло общо с 35 467 души. В допълнение, през целия анализиран период се наблюдава отрицателен естествен прираст, започващ от -3.8 промила през 2006 г. и достигащ до -5.8 промила през 2016 г. Коефициентът на естествен прираст на населението бележи най-ниско ниво от -6.1 промила през 2015 г.

Най-драматичен е спадът на броя на живущите в областта през периода 2010-2011 г., когато се наблюдава намаление от 14 107 жители само за една

календарна година. Обяснение за драстичния спад на този показател може да се търси в последствията от световната икономическа криза и породената от нея финансова несигурност сред населението.

Фиг. 1. Население в област Пазарджик 2006 – 2016 г.

Източник: НСИ

Таблица 1. Динамика на населението в област Пазарджик по общини

Община	2006	2010	2011	Тренд 2010-2011	2016	Тренд 2006-2016
Батак	6593	6221	6007	-3.44%	5550	-15.82%
Белово	9773	9070	8772	-3.29%	7994	-18.20%
Брацигово	10654	10079	9536	-5.39%	8827	-17.15%
Велинград	41899	41366	40595	-1.86%	34281	-18.18%
Лесичово	6141	5688	5397	-5.12%	5311	-13.52%
Пазарджик	123324	120422	114091	-5.26%	109413	-11.28%
Панагюрище	27156	25716	25003	-2.77%	23110	-14.90%
Пещера	21675	21575	18850	-12.63%	18136	-16.33%
Ракитово	15597	15418	15017	-2.60%	14626	-6.23%
Септември	27886	27061	25711	-4.99%	24206	-13.20%
Стрелча	5583	5294	4824	-8.88%	4593	-17.73%
Сърница					4767	

Източник: НСИ и изчисления на автора¹

В таблица 1 е представен и анализиран индикаторът брой на населението в област Пазарджик и включените в нея дванадесет общини. Както е видно, броят на населението в община Пазарджик е с най-голям дял в областта и динамиката на показателя през годините е относително стабилна. Община Сърница е най-младата община в България и е създадена през 2015 г. като част от област Пазарджик в Южен централен планов регион на България. Трите общини, в които се наблюдава най-голям спад в броя на живущите през

¹ Все още няма данни за 2017 г. в системата на НСИ
https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/result.jsf?x_2=754 към м. юли 2018 г.

кризисните 2010-2011 година са Пещера, Стрелча и Брацигово. Резултатите от разглеждането на десет годишния период 2006-2016 г. показват намаление на населението във всички общини от област Пазарджик, като най-голям е спадът в общините Белово (18.20%), Велинград (18.18%) и Стрелча (17.73%).

Важно е да се отбележи, че ако не се предприемат конкретни стъпки за решаване на демографския проблем, в дългосрочен план ще бъде невъзможно да се очаква разрешаване на икономическите и социални проблеми. Регионалната политика, целяща постигането на устойчиво развитие, би трябвало да включва мерки за стимулиране на раждаемостта, продължителността и качеството на живот на населението. Тези инвестиции са изключително важни както за отделните индивиди, така и за бъдещето на обществото като цяло. Чрез тях ще се осигури така необходимият "човешки капитал", за постигането на производителност, научно-технически прогрес, иновации и интелигентен растеж.

Фиг. 2. Относителен дял на населението в област Пазарджик на възраст между 25 и 64 навършени години с основно, средно и висше образование

Източник: НСИ

Във фиг. 2 се разглежда относителният дял на населението в област Пазарджик на възраст между 25 и 64 навършени години с основно, средно и висше образование. Данните показват положителна тенденция на нарастване на дяла на завършилите висше образование от 12.1% през 2006 до 18.8% през 2016 г. В същото време се наблюдава намаляване с цели 10.4 процентни пункта на относителния дял на жителите с основно и по-ниско образование през 2016 г. в сравнение с 2006 г. Тези показатели са обнадеждаващи, тъй като множество емпирични изследвания доказват корелация между степента на образование на населението и социално-икономическото развитие в съответния район, както в краткосрочен, така и в дългосрочен план. Според цитирания по-горе английски класик от XIX в. Джон Стюарт Мил: „всяка инвестиция, която се прави в областта на образованието, културата и социалното подобрене, има тенденция за повишаване на стандарта и няма съмнение, че тя ще доведе постепенно до икономически растеж ...“ [9].

В проучване от 1993 г. на Йистърли и Ребело, се използва кръстосано сечение с данни за 100 държави в периода 1970-1988 г. и панелни данни за

28 държави за периода 1870-1988. Тези учени са открили, че инвестициите в образованието, здравеопазването, разходите за обществен транспорт и комуникации са с положителна корелация с растежа на БВП на глава от населението. [7]. Този резултат се потвърждава и от дисертационното изследване на автора Теодора Динова, в което е доказано, че разходите за образование стимулират нарастването на brutния вътрешен продукт и са изключително важни за икономическия растеж както в краткосрочен, така и в дългосрочен план. [1].

Таблица 2. Ключови индикатори за социално развитие на област Пазарджик

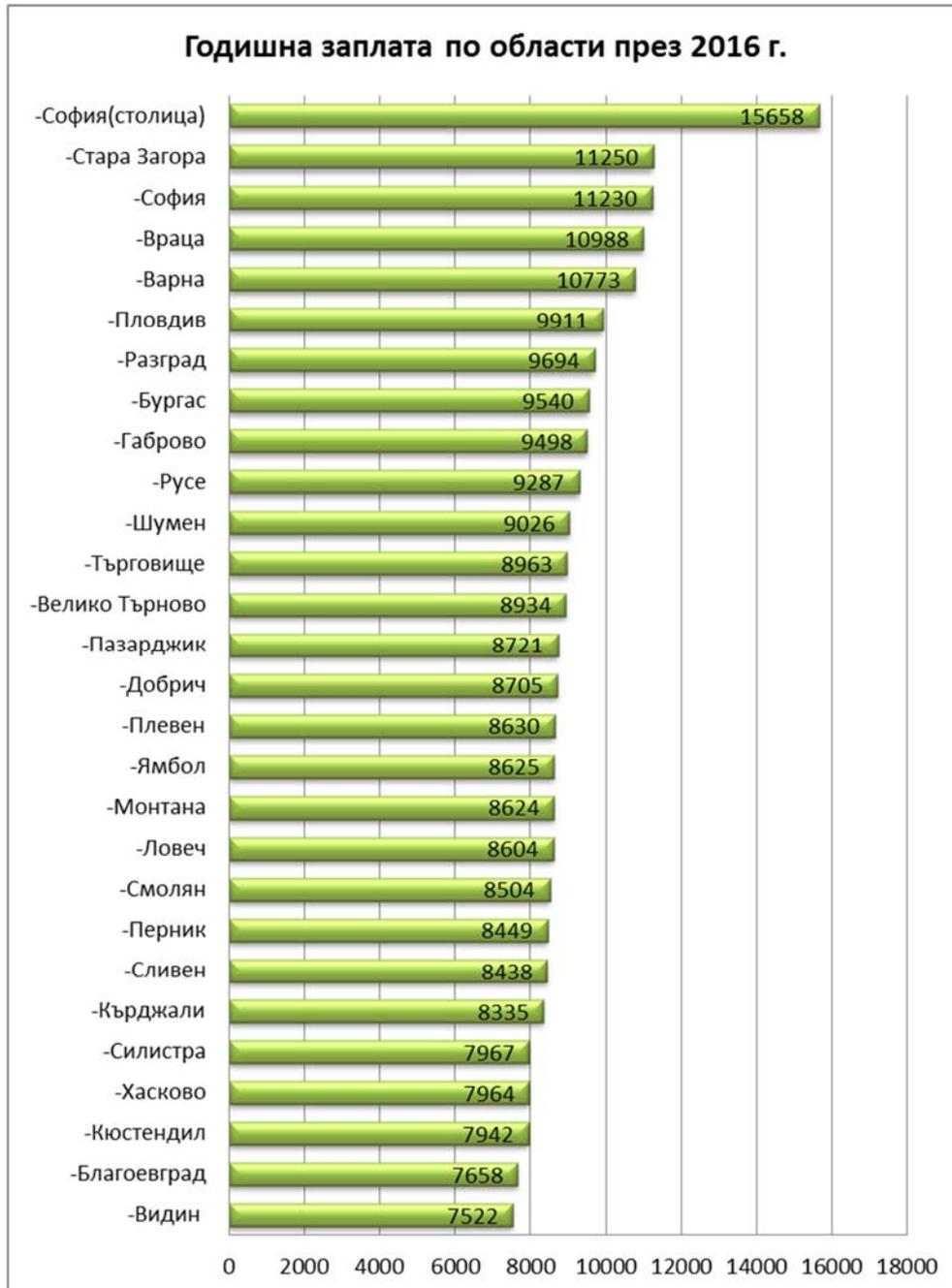
Област Пазарджик	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Тренд 2006-2016
Болнични заведения към 31.12.	12	12	13	13	13	13	13	13	13	13	13	8.3%
Легла в болничните заведения към 31.12.	1603	1643	1815	1862	1927	1896	2020	2026	1901	1886	2180	36.0%
Лекари в лечебните и здравните заведения на 10 000 души от населението	26.5	26.3	26.5	28	28.7	31.1	31.5	31.6	30.2	31.22	34.9	31.8%

Източник: НСИ и изчисления на автора

След като проследихме динамиката на населението и образователния му ценз, ще се спрем на три основни индикатора за социално развитие на област Пазарджик. Както е видно от таблица 2, броят на болничните заведения в областта нараства от 12 на 13. Осигурените легла в болничните заведения също нарастват от 1 603 бр. през 2006 г. до 2 180 бр. през 2016 г. Увеличава се и броят на лекарите в лечебните и здравните заведения, като през 2016 г., те са с 31.8% повече, в сравнение с 2006 г. Добрите леглови болнични бази и лекари в областта са предпоставка и за големия брой преминали лечение пациенти – 276 на 1 000 жители, при средно за страната 235 на 1 000 жители през 2016 г. Тези данни показват добра перспектива, на фона на новините за закриване на болнични заведения и липса на лекари в други райони на България.

Смисълът от инвестиции в здравеопазването е доказан емпирично и в изследване на Агенор от 2008 г. [4]. Авторът извежда доказателства, че понижаването на разходите за здравеопазване намаляват производителността на работната сила, а оттам намаляват и икономическия растеж. Динамиката на разгледаните основни социални индикатори за област Пазарджик показва положителна тенденция през десет годишния период и резултатите са обнадеждаващи за бъдещото развитие на региона.

При настоящето изследване се анализират и 12 индикатора за икономическо развитие на област Пазарджик, а именно: среден списъчен брой на наети лица по трудово и служебно правоотношение, средна годишна работна заплата на наетите лица по трудово и служебно правоотношение, коефициент на икономическа активност 15-64 навършени години, коефициент на безработица, регистрирани в бюрата по труда безработни лица, чуждестранни преки инвестиции в нефинансовите предприятия, оборот, произведена продукция, относителен дял на предприятията с до 9 заети лица в общия брой предприятия за областта, относителен дял на предприятията с 10-49 заети лица, относителен дял на предприятията с 50-249 заети лица, коефициент на заетост.

Фиг. 3. Годишна заплата по области през 2016 г.

Източник: НСИ

Според резултатите от изчисленията в таблица 3, в област Пазарджик се увеличава средната годишна работна заплата на наетите лица от 3 661 лв. през 2006 г. до 8 721 лв. през 2016 г. Тази тенденция е добра, но все пак трябва да се продължат усилията в посока стимулиране на икономическото развитие, тъй като годишна заплата от 8721 лв. и месечен доход от 726.75 лв. през 2016 г. поставя област Пазарджик на междинното 14-то място сред всичките 28 области в България.

Таблица 3. Наблюдавани индикатори за икономическо развитие на област Пазарджик

Индикатори за икономическо развитие	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Тренд 2006-2016
Среден списъчен брой на наети лица по трудово правоотношение	66338	67693	70517	67803	61272	61892	60231	59845	60089	61129	61849	-6.8%
Средна годишна работна заплата в лв. на наетите лица	3661	4352	5324	5620	6087	6368	6862	7264	7650	8006	8721	138.2%
Брой регистрирани в бюрата по труда безработни лица към 31.12.	20261	14300	13061	18375	17786	17377	19251	19317	17331	16453	13191	-34.9%
Чуждестранни преки инвестиции в нефинансовите предприятия хил.€	84427.2	118275	110124	263203	335733	397259	431091	460437	472035	486357	480425	469.0%
Оборот в хил. лв.	2563803	3001475	3370366	2873677	3238922	3415402	3681988	3745071	3895771	4057780	4130649	61.1%
Произведена продукция в хил.лв.	1910841	2206626	2507653	2012704	2407192	2541361	2802795	2826713	2929848	3072041	3135109	64.1%

Източник: НСИ и изчисления на автора

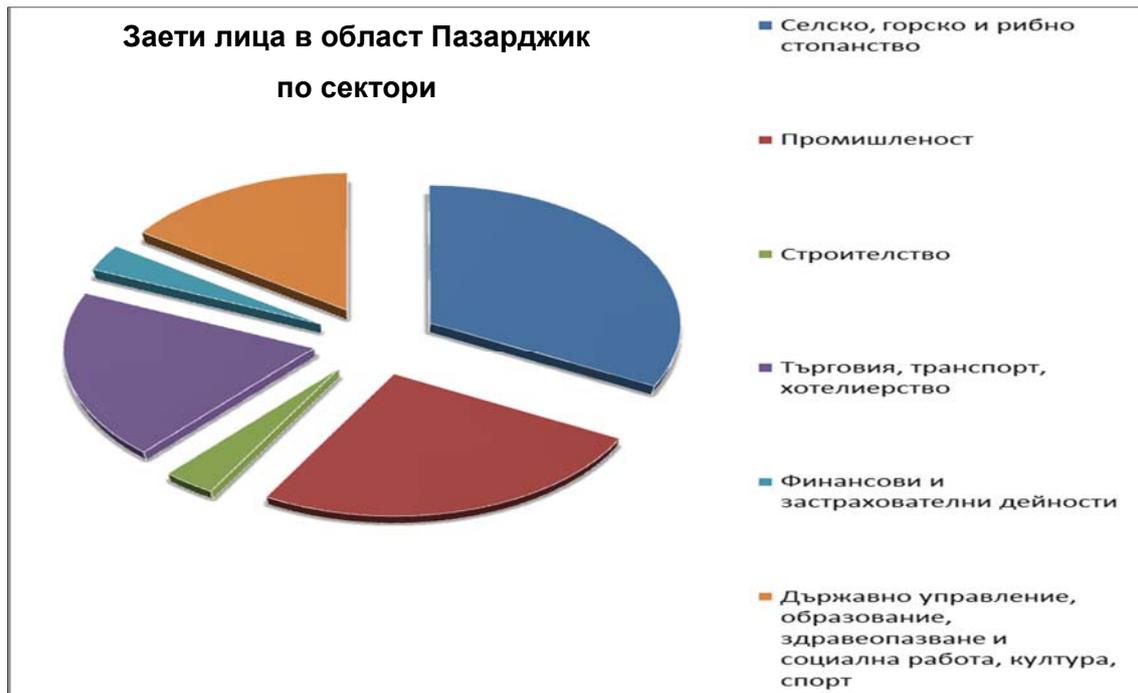
Според данните на Националния статистически институт за 2016 г.² най-висока годишна заплата са получавали жителите на областите София град, Стара Загора, Варна и Пловдив. На последно място в класацията по този показател са областите Видин, Благоевград, Кюсендил и Хасково (фиг. 3). Разликата между средната годишна заплата в най-богатата област София (столица) и най-бедната област Видин е повече от двойна.

Това, което отличава икономически развитите региони от по-изостаналите, е притокът на инвестиции, които водят до заетост, растеж на доходите, а оттам и до по-висок стандарт на живот на населението в съответната област. В следващата графика се проследява заетостта по сектори в област Пазарджик. Както е видно от фиг. 4, най-голям дял заема заетостта в секторите „Селско, горско и рибно стопанство“, „Промисленост“, „Търговия, транспорт и хотелиерство“ и сектор „Държавно управление, образование, здравеопазване и социална работа, култура и спорт“. С по-малък дял в общия брой заети са секторите „Финансови и застрахователни дейности“ и „Строителство“.

Анализът на данните и изчисленията в таблица 3 и таблица 4 сочат, че чуждестранните преки инвестиции в нефинансовите предприятия нарастват, нараства и произведената продукция. Коефициентите на икономическа активност и заетост също се увеличават през наблюдавания период. Това показва, че дейността на отделните общини и на бизнес организациите по привличане на инвеститори в област Пазарджик е била ползотворна.

Интересна е съпоставката между динамиката на показателите среден списъчен брой на наети лица по трудово правоотношение и брой регистрирани в бюрата по труда безработни лица (таблица 3). По първия показател броя на наети лица в областта намалява от 66 338 души през 2006 г. до 61 849 души през 2016 г., но в същото време броят на регистрираните в бюрата по труда безработни лица не се увеличава, а напротив – намалява с цели 7 070 души през 2016 г., в сравнение с 2006 г.

² Все още няма данни за 2017 г. в системата на НСИ
https://infostat.nsi.bg/infostat/pages/reports/result.jsf?x_2=754 към м. юли 2018 г.

Фиг. 4. Заети лица по сектори в област Пазарджик

Източник: НСИ

Таблица 4. Индикатори за икономическо развитие, %

Индикатори за икономическо развитие в %	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Тренд 2006-2016
Коефициент на икономическа активност - 15 - 64 навършени години в %	62.5	66	66.7	68.1	68.5	66.1	64.2	64.5	66.6	65.3	65.3	4.48%
Коефициент на заетост - 15 - 64 навършени години в %	55.4	62.4	63.1	61.5	57.8	54	52.4	56	59.6	59.7	60.2	8.66%
Коефициент на безработица в %	11.1	5.4	5.3	9.4	15.5	18.1	18.3	13	10.4	8.6	7.6	-31.53%
Относителен дял на предприятията с до 9 заети лица в общия брой предприятия за областта в %	86.3	86.8	87.2	91	91.8	91.7	92.2	92.2	92.3	92.1	92.38	7.05%
Относителен дял на предприятията с 10-49 заети лица в общия брой предприятия за областта в %	10.9	10.6	10.3	7.3	6.6	6.8	6.3	6.4	6.3	6.6	6.34	-41.83%
Относителен дял на предприятията с 50-249 заети лица в общия брой предприятия за областта в %	2.5	2.3	2.3	1.5	1.4	1.3	1.3	1.2	1.2	1.1	1.13	-54.80%

Източник: НСИ и изчисления на автора

Предположението, че част от отпадналите от трудово правоотношение лица са започнали собствен бизнес или са се превърнали в самонаети лица се опровергава от данните и изчисленията в таблица 4. Относителния дял на предприятията с между 10 и 49 служители в общия брой предприятия за областта намалява от 10.9% през 2006 до 6.34% през 2016 г., а относителния дял на предприятията с между 50 и 249 лица намалява наполовина – от 2.5% в общия брой предприятия за областта през 2006 г. до 1.13% през 2016 г. Лек ръст от 7.05% се отчита единствено при микро предприятията с до 9 души персонал.

Обяснение за парадокса спад в броя наети лица по трудово и служебно правоотношение и в същото време спад в броя регистрирани безработни през наблюдавания 10 годишен период би могъл да се търси в намаляването на броя на трудоспособното население в областта, отрицателния естествен прираст, миграцията, скритата безработица и т.н.

Отговор на въпроса какво се случва с отпадналите от работа на трудов договор граждани ще потърсим и при съпоставянето на показателите коефициент на безработица и коефициентите на заетост и икономическа активност. Както е видно от таблица 4 в приложение 1, при анализирането на промяната с използването на трендова функция се получава резултат, че коефициентът на безработица е намалял с 31.53% през 2016 г., в сравнение с 2006 г. В същото време се наблюдава покачване на коефициента на икономическа активност само с 4.48% на на коефициента на заетост с 8.7%. Тези резултати потвърждават предположението, че част от освободените от работа лица по трудово или служебно правоотношение не се регистрират в бюро по труда, работят без трудов договор или напускат област Пазарджик, в търсене на препитание в друго населено място.

Заключение

От направения преглед на социално-икономическото развитие на област Пазарджик през периода 2006 - 2016 г. биха могли да се направят следните изводи и препоръки:

✓ Необходимо е да се увеличат инвестициите в човешки капитал чрез социални, образователни и здравни програми и да се прилагат мерки за повишаване на раждаемостта, продължителността и качеството на живот на населението;

✓ Препоръчително е да се продължат усилията за подобряване на инфраструктурата, увеличаване на притока на инвестиции, стимулиране на пазара на труда и нарастване на доходите на населението;

✓ Добре е да се задълбочат взаимовръзките и взаимозависимостите между общински, областни и национални планове за развитие, при спазване на стратегическите принципи на последователност и устойчивост, за да се стимулира социално-икономическия растеж както в краткосрочен, така и в дългосрочен план.

Библиография

1. Динова, Т., Фискална политика и икономически растеж в страните от Европейския съюз, дисертация за присъждане на образователна и научна степен "доктор", Югозападен университет, Благоевград, 2016.

2. Националната стратегия за регионално развитие (НСРР) на Р България за периода 2012-2022 г.

3. Хансен, Е. Послевоенная економика США. Москва, Прогресс, 1966, с. 55.

4. Agenor, P. R. (2008) "Health and Infrastructure in a Model of Endogenous Growth", Journal of Macroeconomics, vol. 30, pp. 1407-1422.

5. Benos, N., (2005) "Fiscal Policy and Economic Growth: Empirical Evidence from OECD Countries", University of Cyprus Department of Economics Working Paper 2005-01, vol. 1, no. 51.

6. Caballero, R. J., Jaffe, A. B., (1993) How High are the Giants' Shoulders: An Empirical Assessment of Knowledge Spillovers and Creative Destruction NBER Working Paper No. 4370.

7. Easterly, W. and S. Rebelo (1993) "Fiscal Policy and Economic Growth: An Empirical Investigation", *Journal of Monetary Economics*, 32, 417-458.

8. Fingleton, B., *European Regional Growth*, University of Cambridge Department of Land Economy, Springer, 2003, p. 3.

9. Mill, J. *Principles of Political Economy*, London; Longmans, 1848, p. 156.,
налично на адрес <http://www.econlib.org/library/Mill/mIP.html>.

10. Spangenberg, J. H. (2002) *Environmental space and the prism of sustainability: frameworks for indicators measuring sustainable development*

11. Tamošiūnas T. (2009) *Sustainable development of regions: The systematic research of Siauliai Region Social and Economic Development*, Siauliai University, ISSN 1822-6760.

12. Thierstein, A., Walser, M. (1999) *Sustainable regional development: Interplay of top –down and bottom-up approaches.*